

numismatisk rapport 170

Meddelelser fra Dansk Numismatisk Forening

DNFs Beretning & Regnskab

Slesvig Holsten, Gottorp 1/32-taler 1595

Nogle minder omkring tilblivelsen af "fængsels-mønterne"

Interessant historisk medalje med hertugen af Wellington

September 2026

Nogle minder omkring tilblivelsen af "fængsels-mønterne"

I de danske fængsler havde man betalingsmidler i form af mønter fra 1949 til 1973, og dem er der mange møntsamlere, der kender i dag. Men forud for de egentlige mønter, blev der fremstillet et prøvepræg, hvor der på den ene side var tallet 200 og på den anden side FGV [FænGselsVæsenet?] (fig 1). Denne prøvemønt blev sendt til Direktoratet for Fængselsvæsenet til godkendelse den 15. Marts 1949 – med tilbagemeldingen **"ikke godkendt til brug"** den 31. Marts 1949.

Prøvemønten var i mange år ejet af møntsamlere Otto Kleist i Odense. Mønthandler Jytte Rasmussen i Vissenbjerg erhvervede mønten og indleverede den til auktion ved Hornungs Møntauktioner, nr. 38 den 26. november 1994. Inden da havde Jytte Rasmussen spurgt mig, om jeg kunne skaffe nogle data om mønten. Det kunne jeg igennem forhenværende fængselsforvalter Eli Andersen, der havde tilgængelige oplysninger. To dage senere kunne jeg ringe til Jytte Rasmussen, og fortælle historien om **"ikke godkendt til brug"**.

Ved Hornungs auktion var der sat en vurderingspris på 3.000 kroner, men fik hammerslag på 7.000. Mønten forblev i Vissenbjerg, idet Jyttes mand Kurt købte mønten.

For godt to år siden var jeg på Scandia Hotel til DNFs årlige møntbørs Copenhagen Coin Fair. Her traf jeg ham, der ejer mønten i dag. Han havde købt den af Kurt for 21.000 kroner. Jeg ville ikke fortælle, at man i auktionskataloget havde beskrevet mønten som **"eneste kendte eksemplar"**.

Eli Andersen og maskinmester Pedersen var begge medlemmer af Kriminalforsorgens Frimærke- og Møntklub, som jeg var formand for i 21 år. Vi havde først mødelokale på Vrids-

Af Søren Vesti Andersen

Tak for lån af foto til Jan Bendix.

Fig. 1

løselille Statsfængsel, og nogle år senere i lokaler der tilhører Anstalten ved Herstedvester. Vi havde medlemmer fra hele Danmark og Grønland, og der kunne bydes ved klubbens auktioner på brevbud.

Med bagtanke på, at vi skulle ud i landet og holde frimærke- og møntbørser i landets andre fængsler, bad jeg derfor Eli, om han kunne skrive en historie om fængselsmønterne. Han lavede en fantastisk beretning om mønterne med samtlige data, deriblandt hvem kunne tænkes at have fremstillet stemplerne, efter at Den Kongelige Mønt havde tilladt, at mønterne kunne bruges i et lukket system.

Der var virksomheder, som havde givet tilbud på stempelværktøjet, Georg Jensens Sølvsmiede på syv sæt prægestempler og også H. Th. Neergaard, Byens Stempelfabrik havde givet tilbud. Men det er aldrig helt opklaret, hvem der leverede stemplerne. Men et står fast, at mønterne blev præget i smed- og maskinværkstedet i Statsfængslet i Vridsløselille.

I sin beretning skriver Eli Andersen også, at 5-øren var blevet misbrugt. Det skete når fanger var på udgang eller orlov. De brugte 5-øren i automater eller i butikker, idet form og vægt var tæt op af den gængse 1-krone. Derfor traf Direktoratet, 18. oktober 1951, den beslutning, at 5-øren skulle inddrages fra cirkulation i anstaltssystemet.

Direktoratet fik prøve på en ny 5-øre, som smeden i Vridsløselille havde fremstillet i 1,25 mm messing med en vægt på 4,5 g, og som ikke kunne bruges i automater. Men fra Kragshovede Statsfængsel kom der melding om, at den før omtalte 5-øre var blevet brugt til en "hvis slags tjenesteydelser ved nattetide". Så man enedes om ikke at erstatte den.

Der var en del misbrug med i fængslerne med mønterne. Der blev spillet hasard og der var visse former for afpresninger blandt indsatte. Så på de forskellige anstalter og fængsler genindførte man "kontosystemet med købesedler".

Den 16. oktober 1973 skulle de mønter, der var kommet tilbage til Vridsløselille Statsfængsel destrueres. Til brug for eftertiden indsendtes 35 hele sæt til Direktoratet for Fængselsvæsenet, og på Den Kongelige Mønt- og Medaljesamling findes et sæt tilbage fra 1950. Med særlig tilladelse fik et fåtal udvalgte funktionærer udleveret ialt 55 stykker men ingen med valøren 1. Den 1. maj 1974 afleverdes resten af møntbeholdningen til Den Kongelige Mønt, der foretog eksekutionen.

Den artikel Eli Andersen havde skrevet, blev bragt som en flere sider lang fortælling i Nyt fra Kriminalforsorgen, som

alle fængselsfunktionærer fik tilsendt. Derfor fik vores frimærke- og møntklub en bagsiden i bladet med oplysninger om arrangementer og for at hverve medlemmer.

Tryksag om mønterne

Jørgen Sømod (1944-2012) henvendte sig til mig, da han ville lave en artikel om fængselsmønter. Jeg besøgte ham på Frederiksberg, hvor jeg havde Nyt fra Kriminalforsorgen med Eli Andersens beskrivelse med, samt et helt sæt mønter til fotografering. På hans bord lå der to fængselsmønter, men af et andet metal end de gængse. At det var prøvemønter, var han ikke klar over på dette tidspunkt. Sømod fremstillede artiklen, og jeg fik arrangeret det sådan, at hæftet blev trykt ved "Det grafiske Fag" i Statsfængslet i Nyborg – alt sammen med godkendelse fra Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Hæfterne kom i et oplag på 200, og deraf skulle Sømod selv have 50. Jeg var spændt på trykkeri-regningen, som blev sendt til direktoratet. For ikke at vores klub skulle betale hele beløbet, prøvede jeg at lave en aftale med direktoratet på den måde, at de fik 50 stykker til fordeling blandt deres medarbejdere. Klubben skulle have til medlemmerne og resten skulle fordeles til landets fængselsmuseer. Tilbagemeldingen var, at ideen var i orden, og betalingen for hæfterne stod direktoratet for.

Nu var det rygtedes at Sømod havde fået trykt et hæfte over fængselsmønter, så jeg blev ringet op af mønthandlere, som ville købe hæftet til videresalg. Men klubben måtte, som aftalen var, ikke videresælge. Jeg bad dem kontakte Jørgen Sømod, da han havde 50 stykker, som han rådede over. Men

en mønthandler i Ålborg kunne, af den ene eller anden grund, ikke få leveret fra Sømod, så jeg gav ham nogle stykker, da han var på møntmesse i København.

Af de 35 sæt, som var tiltænkt direktoratets juridiske kontormedarbejdere, har jeg i flere omgange fået tilbudt at købe nogle sæt, til medlemmerne i klubben.

Til en klubaften spurgte jeg maskinmester Pedersen om det var rigtigt, at han lå inde med nogle af prøvemønterne – det benægtede han. Men da mødet var slut, sagde Eli Andersen til mig, at både ham selv og maskinmester Pedersen havde prøvemønterne. Ved næste møde gav Eli Andersen mig en fortegnelse over, hvor mange prøvemønter der var fremstillet, og i hvilke metaller.

De to mønter jeg havde set hos Jørgen Sømod, var prøvemønter, som dem vi kender i dag, men metallet var anderledes. Det sagde jeg til Eli, men han ville ikke ud med, hvor han havde mønterne fra.

Vi ved nu, at prøvemønterne med valøren 200 er fremstillet i messing og kobber. Men også i de andre valører findes der prøvemønter i forskellige metaller. Da maskinmester Pedersen døde i 2007, fik vi, med hjælp fra Eli Andersen, fat i tre prøvemønter, som alle kom på auktion i klubben. Det samme kom den 5-øre, som skulle have erstattet dem, som blev inddraget i 1951. Hammerslaget på denne 5-øre kom op i adskillige kroner.

Senere gav Eli Andersen også sine prøvemønter til klubben.